

tur13-ASIS FIZIKOS TURNYRAS
4-oji užduotis Nr. FT13-4 / 2019 09 09 – 2019 10 06

Sąlyga / FT13-4 ▼

Bandymas, kuris moksleiviui pavyko ne taip gerai kaip E. Toričeliui

Moksleiviui bandant pakartoti italų fiziko E. Toričelio dar 1643 metais atliktą bandymą atmosferos slėgiui matuoti, kuomet pripylus gyvsidabrio į 1 m ilgio vamzdelį, kurio vienas galas užlydytas, atviras galas užspaudžiamas pirštu, vamzdelis apverčiamas ir atidaromas stačiai įstacių į indą su gyvsidabriu, įvyko apmaudi klaida, nes į vamzdelį pateko šiek tiek oro: kai atmosferos slėgis lygus 1013 hPa, gyvsidabrio stulpelis yra tik 700 mm aukščio. Kiek turi padidėti atmosferos slėgis (hPa), kad gyvsidabrio stulpelis vamzdelyje būtų 2 mm aukštesnis? Gyvsidabrio tankis lygus $13,6 \text{ t/m}^3$, o gravitacinio lauko stipris – $9,8 \text{ N/kg}$.

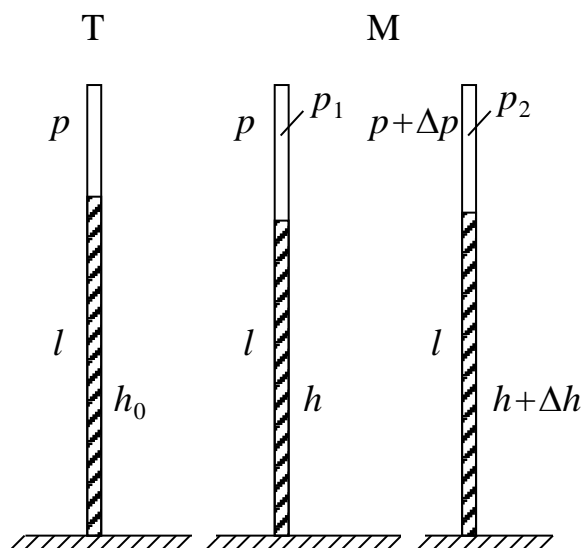
Užduotį parengė Vilniaus universiteto Fizikos fakulteto Fotonikos ir nanotechnologijų instituto docentas, mokyklos „Fizikos olimpas“ direktorius, jos steigėjų tarybos narys ir dėstytojas doc. dr. Stasys Tamošiūnas.

▲ Šis tekstas svetainėje www.olimpas.lt nuolat skelbiamas nuo 2019 09 09.

Užduoties aiškinamasis sprendimas / FT13-4 ▼

Duota: $l = 1 \text{ m}$; $p = 1013 \text{ hPa} = 1,013 \cdot 10^5 \text{ Pa}$; $h = 700 \text{ mm} = 0,7 \text{ m}$; $\Delta h = 2 \text{ mm} = 0,002 \text{ m}$; $\rho = 13,6 \text{ t/m}^3 = 1,36 \cdot 10^4 \text{ kg/m}^3$; $g = 9,8 \text{ N/kg}$.

Rasti: Δp .

Gyvsidabris yra pusiausviras, kai atmosferos slėgį p atsveria jo stulpelio slėgis ρgh ir pagal Paskalio dėsnį į gylį h persidavęs nepakitęs patekusio oro slėgis p_1 :

$$p = \rho gh + p_1.$$

Padidėjusį atmosferos slėgį atsveria paaukštėjusio gyvsidabrio stulpelio slėgis $\rho g(h + \Delta h)$ ir dėl suspaudimo padidėjęs oro slėgis p_2 :

$$p + \Delta p = \rho g(h + \Delta h) + p_2.$$

Užduoties sąlygoje nėra duomenų apie temperatūros pakitimą, tad tegu ji nekinta. Prancūzų fizikų E.Boilio ir R.Marioto nustatyta dėsnį izoterminiam vyksmui taikome orui vamzdelyje (tegu jo vidinio skerspjūvio plotas S), čia jo stulpelis sutrumpėja dydžiu Δh :

$$p_1 S(l - h) = p_2 S(l - h - \Delta h).$$

Iš turimų lygčių išreiškiame atmosferos slėgio pokytį:

$$\Delta p = \rho g(h + \Delta h) + (p - \rho gh) \frac{l-h}{l-h-\Delta h} - p;$$

$$\Delta p = 13,6 \cdot 10^3 \cdot 9,8 \cdot 0,702 + (1,013 \cdot 10^5 - 13,6 \cdot 10^3 \cdot 9,8 \cdot 0,7) \frac{0,3}{0,298} - 1,013 \cdot 10^5 \approx \\ \approx 3,2 \text{ (hPa)}.$$

Prisiminkime, kad pagal E.Toričelį:

$$p = \rho g h_0; h_0 = \frac{p}{\rho g}; h_0 = \frac{1,013 \cdot 10^5}{1,36 \cdot 10^4 \cdot 9,8} \approx 760 \text{ (mm)}.$$

Taigi, patekęs oras vamzdelyje sukėlė slėgį:

$$p_1 = \rho g(h_0 - h); p_1 = 1,36 \cdot 10^4 \cdot 9,8 \cdot 0,06 \approx 80 \text{ (hPa)}.$$

Užduoties aiškinamąjį sprendimą pateikė jos autorius doc. dr. Stasys Tamošiūnas.

▲ Šis tekstas svetainėje www.olimpas.lt nuolat skelbiamas nuo 2019 10 29.

Turnyro dalyvių sprendimų aptarimas / FT13-4 ▼

Sprendžiant šią užduotį nagrinėjama gyvsidabrio stulpelio pusiausvyra, kai virš jo yra ne taip vadinamoji Toričelio tuštuma, o slėgį sudaro patekęs oras, neatsižvelgiant į gyvsidabrio lygio inde ir temperatūros kitimą. Tai įmanoma, kai indas platus ir gyvsidabrio paviršiaus lygis beveik nesumažėja dėl dalies jo patekimo į palyginti mažo vidinio skerspjūvio vamzdelį.

Užduotį teisingai sprendė dauguma turnyro dalyvių. Buvo dalyvių, kurie nepastebėjo, kad užduoties sąlygoje buvo prašoma rasti, kiek hPa padidės atmosferos slėgis, o ne kokio dydžio jis bus. Du dalyviai atmosferos slėgio padidėjimą susiejo tik su gyvsidabrio stulpelio aukščio pakitimu nenagrinėdami izoterminio vyksmo orui vamzdelyje, lyg ten būtų Toričelio tuštuma, o vienas dalyvis įsivertino, kad gyvsidabrio stulpelis vamzdelyje paaukštėja 0,02 m ir nustatė dešimtkart didesnę atmosferos slėgio padidėjimą.

Užduoties sprendimų aptarimą parengė jos autorius doc. dr. Stasys Tamošiūnas.

▲ Šis tekstas svetainėje www.olimpas.lt nuolat skelbiamas nuo 2019 10 29.

Sprendimų vertinimo kriterijų ir jų verčių lentelė / FT13-4 ▼

Nr.	Sprendimų vertinimo kriterijus	Vertė balais
1.	Rastas atmosferos slėgio pokytis	10
2.	Pateiktas atsakymas be dalies sprendimo	-5
3.	Nepakankamas sprendimo paaiškinimas, pateikiant galutines formules	iki (-1)
4.	Nepateikti skaičiavimai	-0,5
5.	Kiti netikslumai	iki (-1)
Didžiausias galimas sprendimų įvertinimas		10

Sprendimų vertinimo kriterijų ir jų verčių lentelę parengė užduoties autorius doc. dr. Stasys Tamošiūnas.

▲ Šis tekstas svetainėje www.olimpas.lt nuolat skelbiamas nuo 2019 10 29.